

בעזה"ש"י על היצירה, ועל הביטוי והגבלתו רא"ל י' ס"ו הה"פ 197

1] הגדרת היצירה

"...רוחנו איננו גרא מפני הזמנים; הוא יוצר את הזמנים ומטביע עליהם את צורתו. כל היצירה שלנו מטביע את הרוחניות היותר עליונה בחומר ריאלי מעשי, שכל מה שתגדל ההתפתחות יגדל כשרון היצירה והצד האמנותי הנפלא הפותח חיים לעולם, בהגלימו את כל העליוניות שבמחשבה ושאיפה – בפעולות מעשיות מוחשיות ומגלמות, שבהן הוא מחיה אותה ומשליטה במציאות..." (הרא"ה קוק, אורות, אורות התחיה; ה)

2] שיפוט סוגי היצירה

"...ואני אומר שהדיבור חלק - לפי חיוב התורה - לחמישה חלקים: א' מצוה בו. ב' נזהר ממנו. ג' נמאס. ד' אהוב. ה' מותר.

החלק הראשון הוא המצוה בו, והוא קריאת התורה ולימודה... וזו היא מצות עשה מחוייבת שנאמר ודיברת בס'..."

החלק השני הוא הדיבור הנאסר ונזהר ממנו, כעדות שקר ונדבך שקר והרכילות והקללה... וכן נבלות הפה ולשון הרע:

החלק השלישי הוא הדיבור הנמאס, אשר אין בו תועלת לאדם בנפשו ולא עברה ולא מרי. קרוב סיפור החמוץ במה שאירע ומה שהיה, ומה הם מנהגי מלך פלוני בהיכלו, ואיך היתה סיבת מות פלוני, או איך התעשר פלוני, ואלו קוראים אותם החכמים 'שיחה בטלה'. והחסידיים השתדלו בעצמם להניח זה החלק מן הדיבור..."

החלק הרביעי הוא הנאהב, והוא הדיבור בשבח המעלות השכליות או מעלות המידות, ובגנות הפחיתויות משני המינים יחד, להעיר הנפש למעלות בסיפורים ובשירים ולמונעם מן הפחיתויות בדרכים ההם בעצמם, וכן לשבח החשובים ולהודות מעלותיהם כדי שייטבו מנהגיהם בעיני בני-אדם ויילכו בדרכיהם, ולגנות הרעים בפחיתויותיהם כדי שיתגנו פעולתם וזכרם בעיני בני-אדם ויתרחקו מהם, ולא יתנהגו הם כמנהגיהם..."

החלק החמישי הוא המותר, והוא הדיבור במה שמיחד לבני אדם מסחורתו ופרנסתו ומאכליו ומשתייו ולבושו ושאר מה שצריך לו, והוא מותר, אין אהבה בו ולא מיאוס, אבל אם ירצה ידבר בו מה שירצה ואם ירצה לא ידבר, ובוזה החלק ישובח האדם כשימעט הדברים בו, והזהירו אנשי המוסר מקרבות בו דברים. אבל האסור והנמאס אין צריך לאזהרה ולא למצנה, שראוי לשתוק ממנה לגמרי, אבל המצוה בו והאהוב - אילו היה האדם יכול לדבר בו כל ימיו- היה טוב..." (פירוש הרמב"ם לאבות א, יז)

3] יצירה לא לגיטימית

"...וכל זמן שחסר גם שרטיט אחד הגנוז בעומק הנפש שלא יצא אל הפועל, עוד יש חובה על עבודת האמנות להוציאו. מובן הדבר, שרק את אותם האוצרות, שבהיפתחם מבסמים הם את אויר המציאות, טוב ויפה לפתוח. 'מכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בְּשִׁמְיֵי' (שבת פח ע"ב). אמנם אותם הדברים הגנוזים, שקבורתם היא ביעורם, להם מתוקנת היתד שעל אַזְנָנו לחפור ולכסות. ואוי לו למי שמתמש בַּיְתָדוֹ לפעולה הפכית, למען הרבות בַּאֲשֶׁה. זעזועי הנפש שמצד רגשי האהבה הטבעית, שנוטלת חלק גדול במציאות, במוסר ובחיים, הם ראויים להתפרש על ידי הספרות בכל הצדדים שבהם היא מוציאה אל הפועל את הגנוזות, אבל בשמירה היותר מעולה מנטיה לצד השְׁפָרוֹן שיש באלה הרגשות, שמהפך אותם מטהרה טבעית לטומאה מנוולת. רק אנשי קודש ראויים להיות שְׁרֵי קודש" (הראי"ה קוק, עולת ראייה ב, עמ' ג)

4] אתגר הביטוי

" יִלְמַד לְשׁוֹנֵף לומר איני יודע, שְׁמָא תִּתְבַּדֵּה (תְּאֵחָזִי' (ברכות ד ע"א). ורצה לומר: אף בדברים הברורים במחשבה, כשבאים לגילוי - שהוא הלשון, המוציא לפועל מה שבכח בלב - יהיו תלויים בְּסִפֵּק, כי האדם עלול הטעויות, ולכך צריך שכל גילוי מעשיו יהיו דברים מבוררים לכל, ולא מה שמבורר רק לו במחשבתו. אבל במחשבתו יכול לחשוב אף דברים המבוררים רק לו. ובכגון זה יִלְבָּא לְפִוְמָא לָא בְּלִיאִי"¹

"קַבֵּל רְנַת עַמְּךָ שִׁגְבָנו טְהָרְנו נִזְרָא" הפנים הנשמתי של כנסת ישראל הרי הוא מיוחד בגדולת קדושתו. ואם החיצוניות מסתירה עד שפאר הקודש איננו נראה - הנה הרינה הקדושה, הבעת הקדושה בשפה ברורה, בנעימה ונגינה, מוסיקלית, חודרת היא ומְשַׁשֶּׁת את היופי הטהור הפנימי, ומתגלה תכונתה הקדושה של נשמת האומה - השרויה בתוכיותו של כל יחיד ויחיד מיחיד בניה - בכליל גווני אורותיה המזהירים. אמנם יש שההבטאה החיצונית, היוצאת בכח, גורמת שאחרי ההתאמצות אשר הראתה בַּפִּזְרָה את חִילָה, להופיע מן הפנים אל החוץ את קרני אורה, תחוש חלישות שוב בפנימיותה. זהו חסרון אחד, שהרינה תוכל לגרום, עם כל מה שהיא מקדשת ומעלה בשעתה את שלהבת הקודש הפנימית. ועוד, כאשר על ידי צהלת הרינה...הכוחות החיוניים מתעוררים, ויוכלו גם הכוחות הבלתי זפים וטהורים להיות נְלִיִּים ומתעוררים עִמָּהֶם², על זה אנו צריכים למידתה של הַיְרָאָה העליונה, המגבלת את הכוחות, ומטהרת את הרוח מכל סיגים, ותכונת הגבורה שבה מוסיפה אומץ נסתר פנימי, להוסיף שיגוב וגבורת הוד במעמקי כל נשמה. ועל זה אנו מתפללים עלינו ועל כל ישראל... 'קַבֵּל רְנַת עַמְּךָ'...ומה שנוגע להכח הנשאב על ידי ההבעה המתגברת, ומה שנוגע להיחש של יתר הכוחות המתעוררים בצדדים החיצוניים...שרק קדושת הַיְרָאָה הפנימית היא התרופה המיוחדת לזה, אנו אומרים בשביל כך: 'שִׁגְבָנו טְהָרְנו נִזְרָא'" (הראי"ה קוק, עולת ראייה א, קנז-ח)

¹ "לְבָא לְפִוְמָא לָא גְלִי, פִּוְמָא לְמָאן גְלִי" (קהלת רבה, יב; ט)

² "כשאדם אוכל, שותה, עושה כל צורך גופני, מתרגש באיזה התרגשות נפשית שיש בה עונג נפשי-מתעוררים בו כוחותיו לא לפי מידת השכל הצדק והיושר לבדם, כי אם כפי אותה המידה שהטבע הפשוט - וגם המקולקל מקבר על ידי מעשים בחיריים בלתי-הגונים, שלו, ושל כללות האדם - מושכת אותו..." (הראי"ה קוק, אורות הקודש, ג; קסב)